

Từ vài năm trở lại, tại những nước phát triển và cả một số nước Đông Nam Á đã nở rộ một loạt những hoạt động kinh doanh trên mạng internet, với doanh số lớn đến nỗi một thị trường chứng khoán của riêng những công ty có tên gọi tận cùng bằng tiếp vĩ ngữ ".com" này đã được thành lập tại Mỹ, mang tên thị trường Nasdaq mà mới đây, chỉ trong một ngày thứ sáu 14.4 đã sụt "vỡ chợ", khi ở New York chỉ số Nasdaq tuột trong ngày đến -9,7%, kéo theo chỉ số Dow Jones sụt -5,6%. Lúc đó, các thị trường khác trên thế giới đã đóng cửa nghỉ cuối tuần nên, các hậu quả chỉ xảy ra vào sáng thứ hai tuần sau đó: Tokyo mở cửa sụt -7%, Hồng Kông -8%, Moscou -7,8%, Athènes -9%, Paris -5%, Frankfurt, London...cùng tỷ lệ. Tất cả đổ dồn mất sang New York, xem Wall Street động tĩnh như thế nào. Cũng may là nhờ Dow Jones chỉ sụt có -0,2% và Nasdaq có -3% vào lúc mở cửa mà các thị trường khác cũng phục hồi lại chỉ trong ngày.

Nền kinh tế trên mạng đó, có người gọi là nền kinh tế ảo hoặc "nền kinh tế .com", còn được gọi là "nền kinh tế mới", đáng được dòm ngó đến, nhất là từ góc độ một nền kinh tế mới chấp chững đi vào thị trường thế giới theo kiểu "vừa làm vừa học", cho dù khoảng cách có vẻ như xa với điều kiện. Trong khuôn khổ bài này, xin giới thiệu một số cái nhìn về nền kinh tế của thế kỷ 21 này. Bắt đầu là một trích đoạn một bài đăng trên *Libération* 21.5.2000, tựa đề: "Các cổ phiếu "kỹ thuật" đang lung lay trên thị trường chứng khoán":

"Khi các cổ phiếu các công ty "kỹ thuật" cao "sổ mũi, thị trường chứng khoán cảm cúm theo, thứ sáu tuần trước, thiên hạ đã nhảy mũi không ngừng. Tất cả bắt đầu bởi công ty Equant, hoạt động trong lĩnh vực viễn thông, chỉ trong 2 ngày mất đi trị giá cổ phiếu đến 32%. Các kết quả kinh doanh lỗ lã trong quý 1 đã làm trị giá cổ phiếu công ty, vốn rất được giá, này lật nhào. Trong vết xe đổ của công ty Equant, nhiều công ty viễn thông khác của châu Âu cũng lung lay. Ngay cả France Télécom, (tổng công ty viễn thông của Pháp) cũng mất đi 6,42% trị giá cổ phiếu, Deutsche Telco, của Đức cũng mất đi 7%, Telecom Italia 9,10%. Tại Mỹ, những tin đồn về việc sáp nhập không thành giữa hai hãng Worldcom và Sprint, do chủ trương chống độc quyền của chính phủ Mỹ, cũng đã góp phần vào bầu không khí u ám chung. Người ta bắt đầu lo ngại cho những số tiền khổng lồ đã bỏ ra để mua giấy phép khai thác những hệ thống điện thoại di động thế hệ thứ ba (cho phép truy cập internet), lợi nhuận của các công

ty này tùy thuộc vào sự say mê của người tiêu thụ nơi các dịch vụ của internet trên mạng điện thoại di động. Có thể nói, sự say mê mù quáng ban đầu cho tất cả những "công ty .com" đã vơi đi bớt. Vụ phá sản ồ ào của một Boo .com (cung cấp quần áo trên mạng) chỉ sau 6 tháng khai trương ồ ào không kém đã là một trong những thí dụ điển hình. Một tên tuổi lớn khác của nền kinh tế điện tử, Baan, một nhà phát hành các phần mềm của Hà Lan, hôm qua cũng đã sụt mất 19,3% trong những tin đồn sẽ tuyên bố phá sản. Ấy thế mà chỉ cách đây 3 năm, Baan được giới phân tích tài chính Mỹ xem là một viên trân châu của châu Âu. Vụ này xảy ra sau công ty WorldOnline không được gia nhập thị trường chứng khoán Rotterdam, khiến cho lòng say mê vào các "công ty .com" thêm lung lay ở đây".

"truyền thống" bắt đầu thức giấc và đổ vào nền thương mại trên mạng. Trước những công ty có bề dày truyền thống đó, các công ty .com mới chào đời liệu sẽ tồn tại?

GS Attali: Không một công ty nào có thể tồn tại nếu không tự cải tổ triệt để, nếu không sử dụng mạng internet như một hệ tuần hoàn. Các xí nghiệp truyền thống nay đang ý thức điều này. Việc hoạt động trên mạng sẽ ngày càng trở thành một thành phần của hoạt động bình thường của chúng, sẽ thay đổi những loại hình dịch vụ mà chúng đã có, sẽ đưa chúng đến gần với người tiêu thụ hơn, sẽ trở thành những nhà sản xuất "theo ni tắc" thay vì chỉ theo một cách đại trà như trước. Những thay đổi đó đòi hỏi thời gian, do lẽ chưa hẳn lập đặt rồi đã chịu sử dụng. Như trường hợp máy điện thoại vào cuối thế kỷ 19, thật lâu, các xí nghiệp mới nhận

ĐÔI ĐIỀU VỀ "NỀN KINH TẾ .COM"

DANH ĐỨC

"Nền kinh tế .com" được các nhà kinh tế học nhìn nhận như thế nào? Jacques Attali, từng nổi tiếng với tác phẩm "Anti -Economie" (phản - kinh tế học) xuất bản năm 1973, nguyên Chủ tịch Ngân hàng Tái thiết và phát triển châu Âu (BERD), đã phân tích như sau trong một phỏng vấn trên *Libération* 16.5.2000:

"Nền kinh tế mới", theo Jacques Attali.

Hỏi: Những rung động của thị trường chứng khoán mới đây có phải là những cú thắng hăm lại nền kinh tế mới?

GS Attali: Chúng ta đang trong một giai đoạn giống như thời kỳ đổ xô đến miền viễn Tây tìm vàng mà một số người đã làm giàu nhờ sự đổ xô đó hơn là nhờ tìm được vàng. Song điều đó không có nghĩa là không có vàng. Sẽ còn có những ảo tưởng cũng như những lừa bịp, nhưng tất cả sẽ không thể che phủ tiềm năng tăng trưởng khổng lồ của làn sóng tiên bộ kỹ thuật vô tuyến khoáng hậu này.

Hỏi: Ngày nay, các xí nghiệp

ra nhu cầu trao đổi với nhau qua điện thoại. Ngày nay, với internet cũng thế. Thế nhưng, một số xí nghiệp "cổ truyền" sẽ không "bề cưa" kịp và sẽ bị đào thải. Ngược lại, nhiều xí nghiệp mới chào đời sẽ thành công do không mang nặng sức ỳ của quá khứ, sẽ nhanh chóng tự định hình như là những xí nghiệp vững chãi, có những xí nghiệp, chỉ trong vòng 5 năm, đã thành danh trên thế giới trong khi thường thì phải mất hàng mấy chục năm.

Hỏi: Một số chủ doanh nghiệp, như Bertrand Collomd của công ty xi măng Lafarge, bày tỏ sự hoài niệm nền kinh tế "cổ truyền". Tại sao lại có thái độ đề kháng đó?

GS Attali: Ông ta thừa thông minh để suy nghĩ như thế. Thế nhưng vẫn có một số tìm thấy trong thái độ kinh hãi "nền kinh tế mới" một sự an ủi rằng ít nhất nền kinh tế "cổ truyền" cũng không đánh lừa họ. "Nền kinh tế mới, tự thân nó, chính là một cái gì nhất thời, thoáng thoáng, linh

động, du mục. Nước Pháp là một nước gắn chặt với quá khứ của mình, nên càng "yên vị" tại chỗ, càng xem bất cứ gì "du mục" (di động) là nguy hiểm. Đối với một số người đang nắm quyền hành quyết định và sự hiểu biết, internet chính là mối đe dọa của họ vì lẽ internet cho phép tiếp cận tri thức bằng một con đường khác không phải là hệ thống học vấn tôn ti trật tự. Quyền lực thuộc về những ai thuộc về một hệ thống. Những đề kháng đó đã từng thấy trong lịch sử với sự xuất hiện của máy in hoặc điện thoại. Tất cả sẽ thay đổi trước sức ép của người sử dụng internet và những mục tiêu sử dụng của họ. Hiện đã bắt đầu một sự di dân "ảo". Tỷ như lượng ghi danh theo học qua mạng internet từ các nước Nam. Rồi đây, bất cứ ai nắm một ngoại ngữ và tất nhiên một văn bằng chuẩn sẽ có thể từ quê hương mình làm việc cho một xí nghiệp thuộc các nước Bắc. So với sự di dân "cổ truyền", sự di dân "ảo" không có gì khác lắm, ngoại trừ các di dân "ảo" không tiêu thụ và đóng thuế tại nơi họ đang "làm việc ảo".

Hỏi: "Nền kinh tế mới" có phải là một nền kinh tế tự do?

GS Attali: trong "nền kinh tế mới" có những chiều kích có thể được xem như là hữu khuynh. Tỉ như việc xóa bỏ biên giới, toàn cầu hóa việc đào tạo, chăm sóc y tế, hay xu thế Anh - Mỹ hóa luật pháp, đào sâu hơn nữa hố ngăn cách Nam - Bắc, bởi lẽ các nước Nam chưa tiếp cận vào "nền kinh tế mới", với internet, thế giới hướng đến một thị trường tinh khiết và toàn hảo. Đó là sự thực thi lý thuyết kinh tế tự do của Hayek (nhà kinh tế học Anh gốc Áo chuyên nghiên cứu về các cuộc khủng hoảng mang tính chu kỳ, được trao giải Nobel kinh tế năm 1974, chủ tịch của người dịch). Song, trong một số khía cạnh, "nền kinh tế mới" lại "phản tư bản". Trong nền kinh tế "cổ truyền", là sự chuyển dịch tài sản và tình hiểm họa của mặt hàng, thí dụ tôi bán đi một món hàng, tôi không còn nó nữa. Trong "nền kinh tế mới", ngược lại, tôi có thể chuyển dịch tài sản (cho hay bán) mà vẫn còn tài sản đó, tỉ như một thông tin, một phần mềm... Trong nền kinh tế cổ truyền, việc tôi có một tài sản nào không liên quan đến mấy ai, trong khi đó trong "nền kinh tế mới", càng nhiều người có những tiện ích trên mạng như tôi, càng tốt. Ai cũng mong người khác cũng thành công như mình (có thể đọc thư các chia sẻ kinh nghiệm trên mỗi số PC World, sẽ thấy niềm hân hoan chia sẻ này, chủ tịch người dịch). Do đó, đây là một nền kinh tế "phản tư bản", đề cao sự dồi dào và tương trợ, tính toàn cầu và tính công khai chống lại xu hướng "hiếm hoi

hóa" hoặc "hàng dọc chỉ huy", tính bí mật của các phát minh sáng chế, tác quyền (mỗi ngày vào Net, đều có thể chứng nghiệm điều này, nhất là xu hướng sử dụng, chia sẻ miễn phí). Cần phải chấp nhận Internet như một cơ hội phân phối lại tài sản, kiến thức, quyền lực và nhất là quyền sáng tạo. Khi Gutenberg phát minh ra máy in, người ta đã chống lại vì bảo vệ quyền lợi của những "chép scribe". Phải vượt qua giai đoạn phản xạ tự vệ đó. Phải biết sử dụng sức mạnh của Net, như trong Nhu đạo, để chiến thắng, thay vì cau có co rút lại. Phải đón nhận "nền kinh tế mới" như là một tin mừng.

Hỏi: Thế nhà nước đóng vai trò gì?

Làm gì còn chỗ cho nhà nước. Ngay tại nước Pháp hiện nay, tuy chưa hẳn là một nhà nước châu Âu, song cũng có những lĩnh vực mà nhà nước Pháp không còn thẩm quyền. Toàn cầu hóa là như thế. Vấn đề là làm sao là thợ săn chứ đừng để trở thành con mồi. Ngay tại nước Pháp này, một số xí nghiệp được kiểm soát bởi những chủ nhân nước ngoài chiếm đa số cổ phần. Nhà nước Pháp không có quyền chỉ đạo gì nơi những xí nghiệp đó, bằng không họ sẽ rút vốn ra đi. Chúng ta đang sống trong giai đoạn cực thịnh của một đế quốc bước vào thời kỳ cuối trào. Đế quốc Mỹ, hùng mạnh hơn bao giờ hết, nhưng lại tự không nhìn thấy rằng mình đang bị qua mặt bởi chính sự hùng mạnh của mình. Bằng có là không còn "cầm cương" nổi thị trường Wall Street. Nước Mỹ không lập được trật tự trên toàn thế giới, nay như là những "thị trấn ngoại ô", nơi này trừ phú, nơi kia nghèo khó, tạo thành tình trạng tự cô lập hoặc những cuộc chiến tranh khu vực. Chúng ta đang sống trong một "đêm đen Trung Cổ" mới trong đó dân số thế giới diễn biến theo 3 nhóm. Ở đỉnh kim tự tháp là những "siêu du mục" có khả năng tự do sử dụng các kỹ thuật mới để sáng tạo và sử dụng thông tin, có khả năng di chuyển từ châu lục này sang châu lục khác; có khoảng từ 200 đến 300 triệu "siêu du mục" như thế. Ở đáy kim tự tháp là những kẻ bị gạt bên lề xã hội và kỹ thuật, ngày ngày di chuyển vài km để kiếm miếng ăn. Ở giữa, là tầng lớp trung cấp, sử dụng không gian ảo để giải trí. Người giàu sẽ đẩy xa người nghèo bằng bức tường giải trí. Đó là lý do mà công nghiệp giải trí chiếm tỷ trọng lớn như thế trong xã hội và trong "nền kinh tế mới". Nhà nước chỉ còn đóng vai trò quốc phòng, cảnh sát, giáo dục, tư pháp...

Một nhà nghiên cứu khác, Bruno Stenger đã trả lời Jacques Attali ngay trên Libération 16.5 như sau: "Tôi

không nhất trí với cái nhìn của Jacques Attali về một tương lai nhân loại quay trở về với thời "Trung cổ" với một lớp trung lưu "phục tùng" về mặt kỹ thuật lớp "siêu du mục" giàu có. Tất nhiên, cần một nhà nước toàn cầu để kiểm soát các công ty đa quốc gia, dành lại chức trách đảm bảo an ninh lãnh thổ cho các nhà nước địa phương. Người nghèo sẽ chống lại người giàu bằng một cuộc cách mạng mới.

Thay lời kết

Từ khi giữ chuyên mục này cách đây 10 năm, chưa bao giờ người viết bài đề cập đến một đề tài "trên trời" như đề tài này. Song, nghĩ kỹ lại, chuyện "trên trời" đó lại là một thực thể kinh tế chiếm một tỷ trọng lớn trong nền kinh tế các nước phát triển, thậm chí tạo thành một thị trường chứng khoán song hành. "Trên trời" vì lẽ, như Attali đã phân tích, hiện gần 80% dân số VN ngày ngày vắn vắt và trên các con đường làng, núi, rừng kiếm miếng ăn, có khi bằng cả sự hủy diệt môi trường. "Trên trời" vì khi thiên hạ đã bước vào "nền kinh tế mới", thì ở đây vẫn loay hoay với những "giấy phép con" chưa chịu hiểu rằng có nhà ra mới chỉ là bước chấp chứng vào nền kinh tế thị trường.

"Trên trời" bởi vì khi thiên hạ có thể làm giàu chỉ bằng với những ý tưởng của mình và phóng các ý tưởng đó lên mạng, thì ở đây vẫn có những xí nghiệp không biết làm gì với tình trạng tự hạch toán kinh tế, thậm chí có xí nghiệp muốn "thà quay về bao cấp, khỏe hơn". "Trên trời" bởi vì khi ở đây người ta đang chỉ chăm chăm xây dựng hạ tầng cơ sở cứng của khu công nghiệp phần mềm mà không chú tâm lắm đến xây dựng hạ tầng cơ sở mềm của khu công nghiệp đó, tức xây dựng con người và kiến thức. Sẽ là nực cười khi nghĩ rằng với phí thuê bao internet và phí truy cập "trên trời" như hiện nay, lại không khuyến khích truy cập nhiều (chỉ các công sở mới được giảm phí khi truy cập dưới 15 giờ), sẽ có được một đội ngũ nhân lực đủ về số lượng và chất lượng để chỉ trong 5 năm nữa sẽ thu về nửa tỷ USD trị giá sản phẩm phần mềm. Nhưng sẽ là khốc đở nếu nghĩ đến "đêm đen Trung Cổ" mà Jacques Attali đã hình dung. Khoảng cách không chỉ là kỹ thuật, phương tiện, hay của cải, mà là tư duy kinh tế, là trình độ quản lý, là cách suy nghĩ. Khi thiên hạ chăm chú đặt câu hỏi: How? (làm thế nào?) để có được cái must (phải làm gì), thì lại chỉ quen đưa ra ý muốn: must này, must nọ, mà ít chịu suy nghĩ xem làm cái gì (how) để có được cái must đó, tưởng như chỉ cần muốn là được ■